
Dels "madroños" madrilenys

Autor:

Data de publicació: 08-09-2020

Dels madroños madrilenys

20 D'OCTUBRE DE 2017 DELFINA VÁZQUEZ BALONGA , LÈXIC, MADRID, TOPONÍMIA

Molts lectors d'aquest post probablement han sentit parlar del símbol de Madrid, l'ós i el boig. Ocupa el seu lloc d'honor a la Puerta del Sol en una estàtua de 4 metres d'alçada, obra d'Antonio Navarro inaugurada el 1967. Tot i que han sofert algunes modificacions d'ubicació, el símbol sobreviu com a punt de trobada i objectiu dels turistes al cor de la capital. Lluny de ser un invent fet des de la capital, l'ós ja apareix a l'escut de la ciutat de Madrid al segle XIII, i ha estat explicat per diferents especialistes heràldica i historiadors de la ciutat de Madrid. A més, últimament, hi ha hagut l'afirmació que no és ós sinó ós, una cosa certa si comptem amb les set estrelles de l'escut que representen la constel·lació de l'Ós Menor.

Pel que fa a l'existència d'un madroño a l'escut, s'ha esmentat (com succeeix en l'article de la Viquipèdia "Escut de Madrid") que podria ser un altre arbre o arbust, potser l'almez, ja que el madroño no és típic de les terres de Madrid. Sense entrar en aquestes consideracions relacionades amb la flora autòctona, tinc l'opinió que ha aconseguit tant arrelar la parella "de l'ós com el madroño" com a símbol de la ciutat simplement per un fenomen de paronímia, és a dir, similitud entre dues paraules. Sembla clar que l'associació de "Madrid" i els seus derivats (Madrid, Madriles) amb madroño ha pogut influir en l'associació inconscient d'un element amb un altre. No només amb una hipotètica arrel de Madr, sinó també amb la sala final comuna de madroño i Madrid.

El que ens interessa aquí és l'etimologia del madroño. Aquest arbust (*Arbutus Unedo*) deu el seu nom, segons el Diccionari Crític Etimològic i Hispànic de Corominas i Pascual, a un origen poc clar, potser preromà i relacionat amb *M-R-TUU, "que designa maduixa o nabiu en lleonesa (meruéndano) i gallec (morodo, morote) però també en diversos llocs el madroño". Explica que es podria donar una metàstasi a *MOTORONEU. Com a madroño es troba en textos castellans del segle XIV. A DCECH, Pascual i Corominas proposen una dissilització del /o/ inicial cap a /e/ en portuguès (medronho) i /a/ en castellà. Com a curiositat, cal assenyalar que és una veu que només es dona en castellà i gallec-portuguès. La veu resultant ha canviat una mica de significat en algunes àrees, com en el Bierzo, on madroñeiro és el serbal.

En canvi, el nom de Madrid té un origen completament allunyat d'aquest arbust. Ha estat un place-name que encara "continua plantejant debat", tal com indica l'investigador Jairo J. García Sánchez (2010: 261), expert en aquest camp d'estudi (que entrevistem en aquest post). En moltes fonts s'estableix que l'efemèrit original és l'àrab Maʿr??? anomenat pels cristians magerit. No obstant això, García Sánchez (op.cit.) explica que la MATRICE(M) llatina es defensa actualment com el seu origen, en referència a la llera del riu. Així que l'etimologia està lluny de la proposta de madroño (en català aranyó o aranyoner). El derivat madrileny es deu al sufix -eño, del llatí -INEUS, molt comú per formar Gentiles (Màlaga, Càceres, Brasil), però també adjectius amb el significat de 'similars' (aguileño) o 'pertanyents' (Nadal) i 'fet de' (barreño), com indica la DLE. A De la Torre Aparicio (2003) es pot veure com també està registrat Madrid, encara que l'únic formulari actual i reconegut per la DLE és Madrid.

Per tant, és molt clar que tots dos termes no tenen relació. No obstant això, l'evolució fonètica ha provocat que una confluència, encara que no homonímia, es produeixi en paronímia. És per això que, a dia d'avui, ningú s'imagina l'ós casta (o l'ós) al costat d'un arbust que no sigui l'etern madroño de la Puerta del Sol de Madrid.

Delfina Vázquez Balonga

Per obtenir més informació:

Des de la Torre Aparicio, Tomàs (2003): *Gentils espanyols*. Madrid: Vision Net.

DLE - Diccionari de la llengua espanyola. <www.rae.es>

García Sánchez, Jairo J. (2010): "Around Madrid toponymy", a M. D. Gordón Peral (coord.): *Toponímia d'Espanya. Perspectives d'estat i recerca actuals*. Berlín / Nova York: De Gruyter, pp. 259-268.